

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЕФЕКТИВНОГО ВИКОРИСТАННЯ ГОСПОДАРСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ КАРПАТСЬКОГО РЕГІОНУ

У статті з'ясовані інноваційні підходи до суспільно-географічного дослідження та ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону. Серед основних інноваційних підходів запропоновано розвиток господарського потенціалу Карпатського регіону на засадах енерго- та ресурсозбереження, а також розвитку «зеленої економіки». Наведено порівняльну характеристику «зеленої економіки», «зеленого зростання» та сталого розвитку. Наведено умови Угоди про політичну асоціацію України та ЄС, які передбачають впровадження сталого економічного розвитку та механізмів «зеленої» економіки, що відповідає принципам реалізації стратегії сталого розвитку прийнятої на саміті ООН «Ріо+20». Наведено детальний аналіз пріоритетів «зеленої» економіки за секторами економіки, а саме енергетичним, ресурсним, продовольчим, соціальним, регіональною економікою, виробничим, транспортним та фінансовим. Приведені ресурсоощадні чинники ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону, що можуть бути визначеними одними з найбільш популярних пріоритетів, що призводить до підвищення добробуту людей і соціальної справедливості, при значному зниженні екологічних ризиків і екологічних дефіцитів. Запропоновані основні напрямки раціонального енерго-, ресурсо- та природокористування. Також наведені основні напрямки стратегії держави у раціональному природокористуванні. Запропоновані перспективні напрямки покращення ринку ресурсозберігаючих технологій.

Ключові слова: господарський потенціал, енергоощадність, зелена економіка, інфраструктура, Карпатський регіон, ресурсоощадність, соціальний розвиток.

А. В. Машика. ИННОВАЦИОННЫЕ ПОДХОДЫ К ОБЩЕСТВЕННО-ГЕОГРАФИЧЕСКОМУ ИССЛЕДОВАНИЮ И ЭФФЕКТИВНОМУ ИСПОЛЬЗОВАНИЮ ХОЗЯЙСТВЕННОГО ПОТЕНЦИАЛА КАРПАТСКОГО РЕГИОНА. В статье выяснены инновационные подходы к общественно-географическому исследованию и использованию хозяйственного потенциала Карпатского региона. Среди основных инновационных подходов предложено развитие хозяйственного потенциала Карпатского региона на основе энерго- и ресурсосбережения, а также развития «зеленой экономики». Приведена сравнительная характеристика «зеленой экономики», «зеленого роста» и устойчивого развития. Приведены условия Соглашения о политической ассоциации Украины и ЕС, предусматривающие внедрение устойчивого экономического развития и механизмов «зеленой» экономики, соответствующей принципам реализации стратегии устойчивого развития принятой на саммите ООН «Рио + 20». Приведен подробный анализ приоритетов «зеленой» экономики по секторам экономики, а именно энергетическим, ресурсным, продовольственным, социальным, региональной экономике, производственным, транспортным и финансовым. Приведены ресурсосберегающие факторы эффективного использования хозяйственного потенциала Карпатского региона, могут быть определены одними из самых популярных приоритетов, что приводит к повышению благосостояния людей и социальной справедливости, при значительном снижении экологических рисков и экологических дефицитов. Предложены основные направления рационального энерго-, ресурсо- и природопользования. Также приведены основные направления стратегии государства в рациональном природопользовании. Предложенные перспективные направления улучшения рынка ресурсосберегающих технологий.

Ключевые слова: хозяйственный потенциал, энергосбережение, зеленая экономика, инфраструктура, Карпатский регион, социальное развитие.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. На конференції ООН «РіО + 20» (2012 р) в підсумковому документі «Майбутнє, якого ми хочемо» (The Future We Want) сформульовані нові пріоритети в досягненні сталого розвитку, засновані на принципах «зеленої» економіки. Підвищення добробуту суспільства має відбуватися при одночасному зниженні негативного впливу на навколишнє природне середовище. На проведеному в м Нью-Йорк у вересні 2015 р Саміті ООН щодо прийняття Порядку денного в галузі розвитку на період після 2015 року були затверджені Цілі сталого розвитку до 2030 року для людства і всіх країн. У проголошених ООН 17 цілях сталого розвитку на найближчі п'ятнадцять років вісім цілей ув'язані з забезпеченням екологічної стійкості. Нові цілі і завдання вимагають розробки такої моделі економічного розвитку, при якій буде спостерігатися економічне зростання і підвищення добробуту суспільства без деградації навколишнього сере-

довища. Міжнародне співтовариство висловлює явну зацікавленість в надійному енергопостачанні, боротьбі зі змінами клімату і його наслідками, раціональному використанні екосистем і ін.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходам до суспільно-географічного дослідження та ефективного використання господарського потенціалу, зокрема Карпатського регіону присвячували свої праці такі провідні науковці, як Богачов С. В., Воляк Л. Р., Єлісеєва Г. Ю., Квач Я. П., Кінаш І. А., Марчук Л. П., Прудченко А. А., Солошич І. О., Станкевич Н.А., Танчак Я. А., Шевчук А. В. та інші. Проте, особливо сьгодні актуальними є постійні дослідження інноваційних підходів, особливо, що стосується енерго- та ресурсоощадності, чому і буде присвячена дана наукова стаття.

Мета статті - з'ясувати інноваційні підходи до суспільно-географічного дослідження та ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону.

Виклад основного матеріалу. Сучасні прояви глобалізації характеризуються системною інтеграцією світових ринків і регіональних економік, усіх сфер життєдіяльності суспільства. Результатом цих процесів є прискорене економічне зростання, впровадження сучасних технологій і методів управління. При цьому зміни, які викликані процесами глобалізації, носять глибинний характер, зачіпають усі сфери життєдіяльності. Глобалізація залишається потенціальним міцним і динамічним чинником економічного зростання та розвитку. Головна задача сучасності полягає у тому, щоб глобалізація сприяла, передусім, підвищенню добробуту усього населення планети. Однак глобалізаційні процеси, які активно діють в усіх сферах життєдіяльності суспільства, мають ряд негативних наслідків [10].

В останні роки ідея «зеленої» економіки стала широко обговорюватися не тільки фахівцями з екологічної економіки, але і на різних політичних форумах. Вона все частіше згадується главами держав і міністрами фінансів, а також в спільних заявах Великої двадцятки і обговорюється в контексті сталого розвитку та викорінення бідності. Нинішньому підвищенню інтересу до концепції «зеленої» економіки, безсумнівно, сприяють зростаюче розчарування в найпоширенішій економічній моделі, а також відчуття втоми, породжене численними кризами і збоями ринкового механізму, які спостерігалися протягом першого десятиліття нового століття, особливо фінансово-економічною кризою 2008 року. Проте одночасно з цим ми спостерігаємо все більше

ознак просування вперед, появи нової економічної моделі, при якій людство не буде платити за нові матеріальні блага підвищенням ризиків для навколишнього середовища, нестачею природних ресурсів і посиленням соціальних відмінностей [14].

Нині поняття «зелена економіка» в наукових дослідженнях розглядають як невід’ємний атрибут сталого розвитку, що покликаний забезпечити гармонійний спосіб поєднання економічної та соціальної діяльності суспільства за умови збереження й належного відтворення навколишнього середовища. При цьому обов’язково підкреслюють, що сталий розвиток – це такий розвиток, який «задовольняє потреби сучасних поколінь та не зменшує при цьому здатність майбутніх поколінь задовольняти свої власні потреби». Отже, «зелена» економіка, яка розвивається на таких засадах, повинна створювати умови для збереження здоров’я нинішнього покоління, підвищення його матеріального добробуту, духовного і соціального розвитку, а все це слугуватиме основою прогресу людської цивілізації в майбутньому. До низки складових «зеленої» економіки, як правило, відносять виробництво екологічно чистої продукції й надання адекватних послуг, здійснення соціально відповідальних інвестицій, формування корпоративної соціальної відповідальності [9, с. 35].

Порівняльна характеристика «зеленої економіки», «зеленого зростання» та сталого розвитку наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика «зеленої економіки», «зеленого зростання» та сталого розвитку*

Аспект	Концепція		
	Зелена економіка	Зелене зростання	Сталий розвиток
Економічний	Забезпечує економічне зростання, збільшення обсягу доходів і зайнятості, залучення державних та приватних інвестицій, формування гнучкої економіки, створення нової економічної діяльності	Забезпечує економічне зростання і розвиток; сталий економічний прогрес із урахуванням стану навколишнього середовища, більш еластичне, стабільне, кероване якісне економічне зростання за рахунок нових двигунів, зелених технологій, інновацій, нових робочих місць, а не шляхом нарощування ВВП	Наголошує на обмеженні зростання виробництва і споживання у економічно розвинених країнах, підтримка сталого масштабу економіки, розробка та впровадження нових технологій, зменшення інвестицій у галузі, що експлуатують природу
Соціальний	Передбачає досягнення людством добробуту, соціальної справедливості, кращої якості життя, соціального розвитку, скорочення соціальної нерівності, справедливого доступу до обмежених	Передбачає досягнення добробуту, зокрема соціального, забезпечення доступу найбідніших верств населення до основних товарів; задоволення попиту у харчовому виробництві, наданні транспортних послуг,	Передбачає збереження людського капіталу, та скорочення кількості руйнівних конфліктів, справедливий розподіл ресурсів між всіма членами суспільства, досягнення гідного життя та

	ресурсів, задоволення потреб жінок і молоді	будівництві житла та наданні енергії	благополуччя
Екологічний	Орієнтується на скорочення екологічних ризиків, дефіциту, викидів вуглекислого газу в атмосферу і забруднення навколишнього середовища; на підвищення ефективності використання ресурсів та енергії; на запобігання втрати біорозмаїття та екосистемних послуг у межах екології планети; вимагає від усіх суб'єктів господарювання екологічної відповідальності та обмеження навантаження на екологічну систему	Орієнтується на захист, підтримку та збереження природних активів, створення низьковуглецевого виробництва, ефективного використання меншої кількості ресурсів та енергії, зменшення кількості викидів та мінімізації забруднення і впливу на навколишнє середовище; забезпечення кліматичної та екологічної стійкості; налагодження гармонії між економічними інтересами та станом навколишнього середовища та його охорони	Забезпечує стабільність біологічних і фізичних систем шляхом підтримки використання вторинної сировини, мінімізації кількості відходів, поширення відтворювальних джерел енергії, будівництва очисних споруд, заводів із переробки побутового й промислового сміття, зменшення площ під смітниками
Інноваційний	Передбачає застосування інноваційних форм господарювання, що спрямовані на вдосконалення роботи підприємств та покращення добробуту населення	Передбачає технічне переоснащення підприємств, застосування нових інноваційних методів управління ними та дозволяє виходити на нові ринки	Забезпечує зростання конкурентоспроможності окремих підприємств, економіки в цілому, соціуму та екології

*- складено автором на основі [11]

Необхідність розвитку України та Карпатського регіону, зокрема, шляхом сталого розвитку, економічного зростання, поєднаного з активною соціальною політикою держави, демократизацією складових суспільного життя, вимагає формування якісно нової державної регіональної політики. Економічні трансформації актуалізували питання про зміну ролі екологічного чинника в розвитку суспільства, оскільки незадовільний стан навколишнього середовища все більше впливає на якість життя населення, лімітує можливість розвитку країни. Національна економіка потребує адаптації до вимог екологічно безпечної конкуренції, підвищення ефективності та наукоємності, впровадженні екологічних стандартів виробництва та «зеленої економіки» [13].

В світовій практиці існують такі принципи функціонування зеленої економіки [5]:

– економічна рівність і справедливість: рівномірний розподіл багатства всередині країни та між країнами з метою зменшення нерівності між багатими і бідними і усунення жорсткої соціально-економічної стратифікації;

– відповідальність між поколіннями: використання екологічних ресурсів та екосистеми повинні знаходитись під ретельним контролем і захищатися таким чином, щоб забезпечити ба-

ланс інтересів теперішнього та майбутніх поколінь у задоволенні їх потреб;

– превентивний підхід до розвитку: за невизначеності впливу на навколишнє середовище від впровадження того чи іншого управлінського рішення «тягар доказування» має нести той, хто стверджує, що не завдасть значного шкідливого впливу на навколишнє середовище;

– інтерналізація зовнішніх факторів: ринкові ціни повинні відображати реальні соціальні та екологічні витрати, а їх відшкодування покладається на забруднювача;

– стале споживання і виробництво: поступова ліквідація несталих моделей виробництва та споживання, зменшення непродуктивних витрат, повторне використання та переробка використаних матеріалів;

– стратегічне, комплексне планування становлення зеленої економіки: комплексний підхід до прийняття рішень на всіх рівнях щодо досягнення соціально-економічної та екологічної стійкості на основі стратегічного планування за участю громадського суспільства;

– інформованість, участь та облік: всі громадяни повинні мати доступ до інформації, що стосується стану навколишнього природного середовища, а також можливість брати участь у про-

цесах прийняття рішень та контролю за їх виконанням;

– зміна ключових індикаторів розвитку: ВВП не є адекватною підставою для вимірювання соціального благополуччя та екологічної безпеки. Інколи соціально та екологічно шкідлива діяльність до підвищення ВВП. Благополуччя людини та якість життя повинні стати провідними індикаторами економічного розвитку;

– збереження біорізноманіття: захист і відновлення біорізноманіття та природного середовища як невід'ємної частини благополуччя людини;

– тендерна рівність – є соціально-економічною передумовою переходу до зеленої економіки і досягнення сталого розвитку;

– міжнародне співробітництво: екологічні стандарти країни повинні відповідати міжнародним. Екологічні заходи щодо торгівлі повинні уникати несправедливого протекціонізму та в цілому повинні сприяти сталому використанню ресурсів, охороні навколишнього середовища та впровадженню передових стандартів праці;

– міжнародна відповідальність: оскільки економіка країни також може впливати на навколишнє природне середовище за її межами, розвиток відповідного міжнародного права є необхідним.

З огляду на вищезазначене, можна сформулювати ключові принципи «зеленої» економіки, до яких ми відносимо [9]: гармонізацію відносин у системі «природа – людина – виробництво», належну узгодженість економічних, соціальних та екологічних пріоритетів; захист як людини, так і природи від руйнівного впливу виробничої діяльності суспільства; забезпечення сприятливих умов життєдіяльності у поточному й майбутньому періодах; гарантування зростання економічного потенціалу суспільства та його соціально-культурного розвитку в умовах екологічної безпеки.

Навколишнє середовище може розглядатися як природний капітал, і, як інші форми капіталу, робити істотний вклад у процес виробництва та споживання. У доповіді наведена класифікація індикаторів зеленої економіки на основі виробничої функції, що включає виробничий капітал як фактор виробництва. Індикатори поділяються на такі, що характеризують [5]:

– фактори виробництва: індикатори, що характеризують функції природного капіталу з надання екологічних послуг (зокрема функції природного середовища з поглинання залишків, або забезпечення рекреаційних потреб людини), а також надання природних ресурсів, що складають важливу частину виробництва або безпосередньо впливають на добробут населення. До

цієї категорії також відносять індикатори ризиків, пов'язаних з виснаженням природного капіталу, та індикатори взаємозамінності факторів виробництва;

– виробництво: індикатори інтенсивності/продуктивності. Ця категорія включає в себе заходи щодо підвищення продуктивності;

– готова продукція: індикатори матеріального і нематеріального благополуччя, що відображають аспекти якості життя, пов'язані з навколишнім середовищем, тобто показники, що пов'язані з якістю та доступністю екологічних послуг.

Пріоритетними напрямками розвитку інструменту «зелених інвестицій» є такі [7]: – деталізація системи обліку до рівня окремих стаціонарних джерел викидів; – формування системи обліку викидів парникових газів у транспорті, що базується на даних про споживання моторних палив та видів транспорту і застосованих технологій; – пряме спостереження з використанням геоінформаційних та супутникових технологій за викидами та поглинанням у сільському і лісовому господарствах; – врахування у систему обліку регулярного моніторингу на основі прямих вимірювань концентрацій парникових газів та схеми перевірок отриманих результатів.

Умови Угоди про політичну асоціацію України та ЄС передбачають впровадження сталого економічного розвитку та механізмів «зеленої» економіки, що відповідає принципам реалізації стратегії сталого розвитку прийнятої на саміті ООН «Ріо+20». Процес екологізації економіки має два виміри екологічна модернізація економіки та формування нових «зелених галузей» економіки. Детальний аналіз пріоритетів «зеленої» економіки за секторами економіки наведений в таблиці 2 [3].

Загальносвітова тенденція ресурсозбереження і екологічних пріоритетів обумовила перспективність енергозбереження. При цьому все більш важливого значення набувають не тільки самі по собі енергозберігаючі технології, але й організаційно-економічні методи їх реалізації в сучасних умовах розвитку економіки і кризових тенденцій в паливно-енергетичному комплексі. Очевидно, що успіх енергозбереження в регіоні багато в чому пов'язаний з послідовним проведенням на державному рівні відповідної політики, що поєднує ринкові механізми з методами державного регулювання. Проте зсув центру діяльності по економії паливно-енергетичних ресурсів в регіони зумовив залежність успіху реалізації потенціалу енергозбереження, перш за все, від дієвості регіональної політики в області. Необхідність вирішення цієї проблеми відмічається в Енергетичній стратегії України до 2030 року [4].

Детальний аналіз пріоритетів «зеленої» економіки за секторами економіки*

№ з/п	Сектори економіки	Нові «зелені» напрямки	Екологічна модернізація
1	Енергетичний	- мала гідроенергетика; - вітрова електроенергетика; - сонячна електроенергетика; - біоенергетика	- використання метану вугільних пластів; - оснащення очисним обладнанням - енергетичних установок; - використання вторинних енергетичних ресурсів - відходів деревообробки, інших відходів
2	Ресурсний	- вітрова, сонячна, гідро- та біо- енергія	- видобудок сланцевого газу; - використання місцевих джерел.
3	Продовольчий	- впровадження екомаркування; - розвиток органічного сільськогосподарства	- контроль за вирощуванням, виробництвом, продажем та споживанням генетично модифікованих організмів.
4	Соціальний	- адаптація господарства та населення до кліматичних змін; - підвищення енергоефективності житла; - формування системи сталого споживання	- системні заходи з попередження надзвичайних ситуацій техногенного походження
5	Регіональна економіка	- Розвиток «зеленої» економіки в регіонах «Південне Придунав'я»	- реабілітація радіаційно забруднених територій в результаті аварії на Чорнобильській АЕС; - водний менеджмент; - відтворення лісів та заповідних територій
6	Виробничий	- «зелене» будівництво енергозберігаючі технології та матеріал вироблені з мінімізованою шкодою для довкілля; розвиток «зеленого» туризму; - впровадження «зелених» технологій	- енергозбереження на виробництві; - «більш чисте виробництво»; - проекти спільного впровадження за економічним механізмом Кіотського протоколу.
7	Транспорт	- розвиток «зеленого» транспорту – тролейбуси, трамваї, електромобілі, велосипеди;	- обмеження викидів автотранспорту, авіатранспорту; - логістика
8	Фінансовий	- формування вуглецевого ринку; - «зелені» закупівлі; - «зелені» тарифи на електроенергію;	Розрахунок збитків від надзвичайних ситуацій

*- складено автором на основі [3]

Отже, для Карпатського регіону «зелена» економіка повинна здійснювати розвиток в напрямку продуманого, диференційованого і поетапного підходу до виробничої, технологічної, соціально-економічної, а також природно-географічної специфіки регіонів і територій. Для Карпатського регіону успішна реалізація «зеленого» курсу буде відбуватися за рахунок перебудови зовнішньоторговельної політики та сталого

розвитку економіки і утримання конкурентних позицій на світових ринках.

Ресурсоощадні чинники ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону можуть бути визначеними одними з найбільш популярних пріоритетів, що призводить до підвищення добробуту людей і соціальної справедливості, при значному зниженні екологічних ризиків і екологічних дефіцитів. Серед

основних чинників реалізації «зеленої економіки» спостерігаємо зростання доходів і зайнятості населення, що відбувається внаслідок залучення державних і приватних інвестицій, які скорочують викиди вуглецю і забруднення навколишнього середовища, підвищення ефективності використання енергії та ресурсів, а також запобігання втрати біорізноманіття та екосистемних послуг. Ці інвестиції повинні відбуватися і за рахунок підтримки цільових державних витрат, реформ і регуляторних змін. Даний шлях розвитку повинен підтримувати, розширювати і, при необхідності, відновити природний капітал як найважливіший економічний актив і джерело суспільних благ, особливо для бідних людей, чиї засоби для існування і безпеки сильно залежать від природи.

Ресурсний потенціал підприємств, ефективність його використання та розширене відтворення значною мірою впливає на зростання рівня продовольчої безпеки кожної країни та рентабельність виробників у секторі сільського господарства. Серед основних причин погіршення стану навколишнього середовища та умов людського життя можна назвати нестабільність процесів економіки й залучення в процеси виробництва значних неконтрольованих обсягів ресурсів. Саме тому актуальним є питання щодо створення якісних передумов з метою переходу до вищого рівня споживання ресурсів, що передбачатиме впровадження ефективних ресурсозберігаючих засобів шляхом використання як важелів ринкової економіки, так і регулювання на державному рівні використання ресурсів. Висока ефективність споживання ресурсів на будь-якому етапі виробництва забезпечуватиметься такими продуманими механізмами ресурсозбереження. Завдяки ресурсозабезпеченості підприємства Карпатського регіону матимуть змогу досягти сталості в економічному розвитку, зменшити антропогенний вплив, значно покращити стан природного середовища. З часом все гострішою стає необхідність у використанні інновацій, та через відсутність фінансування проблема ефективного використання ресурсів дедалі загострюється, що призводить до зниження ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону.

Раціональне використання наявних ресурсів є важливою складовою подолання кризових явищ в економіці Карпатського регіону та переходу до стадії стабілізації та економічного зростання. Проведене у 2 та 3 розділі дослідження свідчить, що постійне зниження витрат ресурсів на одиницю продукції або послуг є основним чинником підвищення ефективності господарювання у будь-якій галузі економіки регіону. Застосування у галузях економіки методів та технологій ресур-

созбереження обумовлено високою фондо-, капітало-, ресурсоемністю підприємств галузей [1].

Вирішення проблем ресурсозбереження набуває першочергового значення також у зв'язку з реалізацією заходів, які передбачені численним реформуванням всіх сфер господарювання у процесі євроінтеграції України [1].

Сьогодні, як в світі у цілому, так і в Україні і Карпатському регіоні, зокрема, надзвичайно актуальними є проблеми, пов'язані з раціональним використанням, збереженням, а по можливості – примноженням й відновленням складових природно-ресурсного потенціалу. Не виключенням є і енергетичний потенціал.

Значна частина ресурсів Карпатського регіону знаходиться у важко видобувному розміщенні (на великих глибинах, у тонких пластах тощо), а також у виснаженості найякіснішої частини запасів промислових копалин, у першу чергу – палива (нафти, газу, вугілля), обмежених фінансових та технічних можливостях геологорозвідувальних робіт. Перспективи розвитку мінерально-сировинного комплексу пов'язують із розвідкою та розробкою нових для України корисних копалин – золота, міді, хрому, свинцю, цинку, молібдену, рідкісноземельних металів, фосфоритів тощо, важливим також є підвищення рівня видобутку родовищ та вилучення корисних складових з породи, залучення до господарського обліку техногенних родовищ зі складу відходів попереднього виробництва, використання вторинної сировини [2].

Екологізація та ресурсоощадність секторів економіки вимагає зусиль як для підвищення продовольчої продуктивності, так і для поліпшення екологічної та економічної ефективності використання ресурсів у процесі виробництва, переробки та споживання (ланцюговий підхід). При застосуванні еко-системного підходу для сільського, лісового та рибного господарства цей сектор міг би надати більше екологічних товарів та послуг, ніж будь-який інший, забезпечуючи при цьому засобами харчування та існування більшість населення, і таким чином забезпечити реальний перехід до зеленої економіки [6].

Таким чином, трикутник ресурсоощадності господарського потенціалу Карпатського регіону може формуватись на основі природоємності, екологізації ВВП та виробництва енергоресурсів.

Отже, з метою реалізації ресурсоощадної та екологічної складових економіки необхідним є забезпечення: кардинального перегляду складових інвестицій, спрямованих в галузі економіки та що надходять в якості ресурсоощадних; входження екологічних умов, чинників і об'єктів до складу економічних категорій економіки; співставлення економік природних ресурсів та вироб-

ництва до екологічних обмежень і принципів збалансованого природокористування; повний перехід на інноваційну систему ціноутворення з повним врахуванням екологічних чинників, збитків і ризиків; регулювання надмірної кількості та асортименту продукції і посилення екологічного контролю її якості.

Окрім того, стимулювання екологізації та ресурсоощадності економіки може реалізовуватись шляхом [19]:

- застосування ціноутворення на основі принципів сталого розвитку, включаючи відмову від неефективних субсидій, реалізацію фінансової оцінки природних ресурсів і введення податків на забруднення навколишнього середовища;

- здійснення політики державних закупівель, що заохочує виробництво «екологічної» продукції і використання відповідних «екологічних» методів виробництва;

- реформування систем «екологічного» оподаткування, який передбачає перехід від оподаткування робочої сили на податки на забруднення навколишнього середовища;

- спрямування державних інвестицій в «екологічну» інфраструктуру (включаючи громадський транспорт, поновлювані джерела енергії, будівництво енергоефективних будівель) і природний капітал для відновлення, підтримки і, де це можливо, збільшення обсягу природного капіталу;

- цільову державну підтримку досліджень і розробок, пов'язаних зі створенням екологічно чистих технологій;

- реалізацію соціальних стратегій, покликаних забезпечити узгодження соціальних цілей з пропонованими економічними стратегіями.

Найважливішими передумовами екологізації та ресурсоощадності використання господарського потенціалу Карпатського регіону на сьогодні є [12]: формування правових і організаційних положень для раціонального природокористування; впровадження новітніх технологій і науково-технічного потенціалу для переведення економіки на природо- та ресурсоощадну основу; зміна суспільного виробництва, орієнтування на збільшення частки продукції кінцевого споживання, «виробництво заради виробництва» повинні бути мінімізовані; створення замкнутих виробничих безвідходних циклів; впорядкування системи обліку виробництва продукції щоб точніше відобразити в ній вартість природних ресурсів.

Посилення екологізації та ресурсоощадності використання господарського потенціалу Карпатського регіону повинно відбуватися шляхом зміни існуючої інституційної структури, а також

розвитку соціальної та екологічної відповідальності бізнесу, влади та людини.

З метою підвищення ефективності інституційного забезпечення екологізації на рівні держави та регіонів, необхідним є створення спеціальних структур – фондів екологічного розвитку або рад екологічного розвитку (як консультативно-дорадчих органів), основною метою діяльності яких є здійснення моніторингу стану довкілля, формування проектних пропозицій щодо покращення загальної еколого-економічної ситуації, вироблення цілей та пріоритетів еколого-економічного розвитку, формування моніторингових карт тощо.

На мікрорівні (рівні суб'єктів господарювання) необхідними заходами екологізації та ресурсоощадності можуть бути: підтримка екологічної модернізації підприємства; рдосконалення природоохоронної діяльності; економія у витраті ресурсів.

Ресурсоощадний характер чинників ефективного використання господарського потенціалу Карпатського регіону, що виступає фактором розвитку соціально-спрямованої держави, глобалізації та НТП, повинен торкатися наступних сфер діяльності суспільства: охорона природного середовища, раціональне користування природними ресурсами, впровадження соціально спрямованих екологічних стандартів та задоволення екологічних потреб (збереження здоров'я кожної людини). Тому основними цілями ресурсоощадності економіки можна вважати такі: збереження й відновлення майбутнього потенціалу природного середовища (екосистем, стабілізація кліматичних умов, раціональне природне користування, зниження рівня забрудненості, впровадження екологічної етики серед населення, викорінення насильства над людьми та природою загалом); збереження та відтворення людини та суспільства загалом (покращення якості життя, в першу чергу, в контексті гарантування здоров'я населення та покращення природних умов); збереження, нарощення темпів зростання економіки.

Процес вирішення проблем щодо ресурсоощадності, що відображає інтеграцію соціальну та екологічну відповідальність влади, включає такі положення:

1. Громадяни, зацікавлені задовольнити ресурсну та екологічну потребу, мають визначити конкурентну спроможність господарства через його потенціал знизити негативний вплив на природне навколишнє середовище та зменшити використання природних і енергоресурсів.

2. Держава, через органи державної влади, повинна встановлювати стимулюючі заходи для суб'єктів господарювання з метою зниження ними рівня забруднення навколишнього середови-

ща, раціонального освоєння та раціонального використання надр, а також виробництва підприємствами екологічно чистих продуктів з мінімальними ресурсозатратами.

3. За кожним господарюючим суб'єктом повинна бути встановлена фінансова відповідальність за збитки ресурсів, природі, який нанесено в результаті діяльності, наприклад, шляхом сплати податків.

4. Усі потреби індивіда а суспільства загалом повинні забезпечуватись діяльністю суб'єктів господарювання, в першу чергу, екологічні. В свою чергу, життєдіяльність населення повинна бути стимулом задля посилення формування такої потреби.

5. В системах економічних, екологічних та соціальних показників господарювання повинно бути відображено оцінку одержуваних благ, яка є результатом вирішення проблем ресурсозбереження в життєдіяльності суспільства.

6. Регламентування органами державної влади допустимих норм викидів в навколишнє середовище.

7. Визначення екологічних державних квот (допустимі норми викидів, які не понесуть шкоди навколишньому середовищу).

8. Розподіл квот між регіонами з врахуванням їх специфіки.

9. Застосування утворення цін на основі принципів сталого розвитку, в тому числі відмову від субсидій, що є неефективними.

10. Проведення політики державних закупок, що заохочуватиме виробництво «екологічних» продуктів і використання «екологічних» методів у виробництві.

Крім всього вищезазначеного важливим є забезпечення раціонального природо-, ресурсо- та екологічного користування, оскільки тільки ефективне та екологічно дбайливе використання ресурсів дозволить зберегти стале функціонування держави. Таке можливо, на нашу думку, лише за допомогою впровадження облікової політики та застосування квот на ресурсо- та природокористування. Тільки завдяки обліку буде можливо контролювати енергозбереження.

До основних напрямків раціонального енерго-, ресурсо- та природокористування належать: зниження ресурсоемності виробництва; скорочення витрат ресурсів та матеріалів; зменшення утворення відходів виробництва; вторинне використання відходів; заміна штучними матеріалами натуральних.

Основними напрямками стратегії держави у раціональному природокористуванні можуть бути: контроль за здійсненням користувачами надр проектів щодо розробки й технологічних схем під час розробки родовищ корисних копалин;

збереження біологічного різноманіття та розвиток заповідних проектів, розширення діючих природних заповідників та створення нових; фінансування державою діяльності з обмеження, розміщення та знешкодження відходів, уникнення забруднення річок, водосховищ, озер, гідрооб'єктів та підтримання їхнього гідрологічного стану; запровадження новітніх технологій ведення лісгосподарства та лісової експлуатації; запровадження екологічних та економічних важелів ефективного використання природо ресурсів й створення екологічних фондів з метою фінансування діяльності з охорони природи.

Процеси ресурсоощадності економіки повинні реалізовуватись системно, комплексно (врахування технічних, технологічних, організаційних, соціальних, економічних, технологічних аспектів ресурсоощадної діяльності та їх зв'язку), для підтримання балансу (відтворення природних ресурсів для відновлення якісних характеристик, дотримання рівноваги між надходженням і витратами ресурсів), взаємовідповідальності сторін (встановлення системної відповідальності усіх підприємств за ефективність використання ресурсів, посилення особистої відповідальності, стимулювання ініціативи у застосуванні ресурсоощадних технологій) (див. табл. 3).

Важливим на сьогодні напрямком ресурсоощадності є енергозбереження. Дана сфера повинна чітко регулюватися державою, оскільки є стратегічно-важливою, особливо в останні роки, коли погіршилися відносини з Росією, яка є основним постачальником природного газу.

Пропонуємо з метою посилення ролі ресурсоощадних сучасних чинників використання господарського потенціалу Карпатського регіону спрямувати зусилля на:

- впровадження екологічно-безпечних, інноваційних та ресурсозберігаючих, ефективних технологій на основі цілісної технологічної платформи з участю держави, суспільства бізнес одиниць, організацій освіти і науки, громадських об'єднань та некомерційних організацій;

- облік абсолютних величин та питомих показників, що визначають ефективність використання природних ресурсів, енергії, негативний вплив при державному регулюванні діяльності служб з охорони природи на навколишнє середовище, а також планування заходів з охорони природного середовища;

- рівень захисту важливих інтересів індивідууму повинен зростати;

- створення стимулів, ефективність яких зростатиме, для інноваційної діяльності в усіх секторах економіки;

- усунення адміністративних перешкод під час здійснення інвестиційної й виробничої

Принципи ресурсоощадності використання господарського потенціалу Карпатського регіону*

№ з/п	Назва принципу	Значення принципу
1	Системності	Залучення до ресурсоощадних процесів усіх елементів виробничої системи підприємств: матеріально-технічного забезпечення, підготовки і організації виробництва, реалізації продукції, використання нетоварної частини продукції
2	Комплексності	Врахування технічних, технологічних, організаційних, соціальних, економічних, технологічних аспектів ресурсоощадної діяльності та їх взаємозв'язок
3	Цілісності	Дотримання єдності системи управління ресурсоощадною діяльністю на підприємствах, заснованої на взаємозв'язку та взаємообумовленості процесів проектування землеустрою, технічної і технологічної підготовки виробництва, виробництва продукції, використання та переробки нетоварної частини продукції та узгодженні їх показників
4	Довгострокової перспективи	Врахування ефектів довгострокових наслідків, що виникають за рахунок акумулювання екологічних результатів
5	Нормативності	Застосування та удосконалення норм та якісних параметрів ресурсів з урахуванням рівня розвитку техніки і технології, досягнень науково-технічного прогресу
6	Взаємовідповідальності	Встановлення системної відповідальності усіх підприємств за ефективність використання ресурсів, посилення особистої відповідальності, стимулювання ініціативи у застосуванні ресурсоощадних технологій
7	Інформаційності	Встановлення адекватного, оперативного моніторингу та аналізу використання ресурсів, оптимізація комплексу використання виробничих ресурсів та підвищення ефективності витрат на раціоналізацію їх використання
8	Врахування вартості упущених можливостей	Оцінка альтернативних варіантів використання ресурсів та пошук шляхів оптимізації ресурсокористування
9	Економічного стимулювання	Матеріальне заохочення працівників підприємств за результатами раціоналізації використання ресурсів, забезпечення стабільної зацікавленості у інтенсифікації виробництва, підвищення якості продукції, що випускається
10	Підтримання балансу	Відтворення природних ресурсів для відновлення якісних характеристик, дотримання рівноваги між надходженням і витратами ресурсів
11	«Користувач сплачує»	Користувач відповідного природного ресурсу має повністю сплачувати його використання і відновлення, коли сам він окремо не в змозі відновлювати суспільно необхідний ресурс
12	«Забруднювач сплачує»	Забруднювач повинен компенсувати проведення заходів екологічного оздоровлення, коли існують, але не мають бути використані окремим підприємством екологічно досконалі технології відновлення ресурсу
13	Об'єктивності	Передбачає врахування попереднього досвіду та інформації
14	Цілепокладання	Передбачає чітке формування конкретних стратегічних цілей та мети їх досягнення
15	Результативності	Спрямування повної сукупності заходів на отримання кінцевого результату
16	Спадкоємності	Відповідальність перед прийдешніми поколіннями
17	Прозорості	Відвертість та прозорість дій всіх суб'єктів, широке висвітлення їх діяльності у ЗМІ, залучення стейкхолдерів

* - складено а доповнено автором за [8]

діяльності на виробничих об'єктах підвищеної небезпеки;

– формування механізмів розробки й реалізації корпоративних стратегій в екології та про-

грам, що відповідатимуть вимогам екологічної безпеки. У проєкті має бути враховано розвиток інновацій щодо забезпечення безпеки в сфері екології, яке має досягатися за допомогою реалізації комплексу інституційних та законодавчих заходів, що забезпечуватимуть:

- підвищення енергоефективності й розвиток альтернативних джерел енергії, впровадження заходів стимулювання скорочення викидів та скидів, утворення та утилізації відходів, що буде економічно вигідно;

- перехід до більш безпечного з погляду екології громадського транспорту – основним видом переміщення в великих містах;

- розвиток механізмів економічного регулювання виникнення та впровадження технологій, що будуть екологічно чистими, переходу до системи сертифікації об'єктів нерухомості з врахуванням міжнародного досвіду високо розвинених країн у застосуванні екологічних стандартів;

- перехід користувачів природними ресурсами до обов'язкової нефінансової звітності у сфері охорони природного навколишнього середовища та забезпечення екологічної безпеки, яка відповідатиме міжнародним стандартам.

Перспективними напрямками покращення ринку ресурсозберігаючих технологій є застосування нових можливостей, до яких належать [2]: покращення якості продукції та послуг, яку виробляють підприємства з адаптацією до природоохоронних вимог, а також імплементацією міжнародних стандартів ресурсоощадності, розробка та впровадження нової продукції, заснованої на застосуванні ресурсозберігаючих технологій, вливання в економіку іноземних інвестицій на ресурсозберігаюче виробництво, сприяння розвитку інституцій з сприяння та підтримки ресурсоощадного виробництва.

Державна політика в сфері вартісної оцінки ресурсів природи насамперед повинна спрямовуватись на: реалізацію повноважень державних органів влади в економічних напрямках як власника ресурсів; формування ринку послуг ріелторів по фінансовій оцінці ресурсів природи; вдосконалення та розвиток послуг на ринку страхування й аудиту в секторі природокористування тощо. Складним завданням є оцінювання природних ресурсів, яке постає першочерговим завданням в умовах ринкової економіки. При цьому відсутня загальноприйнята методологія економічної оцінки ресурсів та процесів ресурсоспоживання, відповідна нормативно-правова база, ринок ріелторських послуг. Це зумовлює розробку загальної концепції економічної оцінки у вартісному виразі природних ресурсів, що б дало змогу виробити цілісну систему показників оцінювання різноманітних природних компонентів, які є оп-

тимальними з точки зору узгодженості інтересів економіки та природокористування. Така концепція дозволила б також встановити цілісний показник природно-ресурсного потенціалу територій, що б дало змогу врахувати наявність (обсяги й типи) в регіоні природних ресурсів; оптимальність поєднання та допустимі межі коливання запасів, які не будуть причиною змін стійкості системи в цілому; функціональну роль усіх природних ресурсів у формуванні господарської діяльності, тобто забезпечення економічної стійкості розвитку регіонів.

Зазначені напрями в основному стосуються державного рівня господарювання, регіональних та місцевих ланок. Разом з тим, необхідно проводити роботу на мікрорівні (на рівні підприємства):

- 1) сприяти зростанню обізнаності серед населення та господарств у сфері новинок ресурсозбереження за допомогою їх інформованості суб'єктами інфраструктури ресурсозбереження, недоліками та перевагами цих новинок в економічному та соціальному аспектах за допомогою виставок, рекламних кампаній, прямих продажів;

- 2) імідж компаній у сфері ресурсозбереження (енергетичних, водо сервісних тощо) повинен відображати їх економічну ефективність та екологічність за допомогою випуску прес-релізів та носіїв інформації про їх діяльність, статей, сформованих звітів, проведених конференцій та презентацій;

- 3) повинні розроблятися та впроваджуватись в практику гнучкі фінансові схеми, перформанс-контрактинг, що дозволить працювати з підприємствами, що є низько ліквідними;

- 4) доцільність ресурсозбереження, принципи діяльності аудиторських компаній у цій сфері повинні бути обговорена шляхом роз'яснень керівникам та їх підлеглим на підприємствах у різних сферах діяльності. Це сприятиме хорошему ставленню до аудиторських фірм на підприємствах;

- 5) розширювати спектр послуг, які надають суб'єкти інфраструктури, в тому числі, надавати практичну допомогу замовникам під час складання планів реалізації заходів з ресурсозбереження на основі їхнього самофінансування, що характеризуються етапністю, навчати персонал підприємств, які замовляють послуги, базовим знанням ресурсного менеджменту.

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. Отже, ресурсоощадна природа сучасних чинників використання господарського потенціалу Карпатського регіону повинна базуватись на збереженні й відновленні майбутнього потенціалу навколишнього середовища, збереженні та відтворенні су-

спільного розвитку та збереженні, нарощенні темпів зростання економіки та внутрішнього виробництва. Головна мета ресурсоощадності економіки для підвищення використання господарського потенціалу Карпатського регіону є зменшення природоємності усього господарства, економіки, техносфери. Трикутник ресурсоощадно-

сті економіки України може формуватись на основі природоємності, екологізації ВВП та виробництва енергоресурсів.

Перспективами подальших досліджень буде напрацювання плану заходів окремо для кожної області Карпатського регіону з врахування індивідуальних особливостей кожної території.

Література

1. Богачов, С. В. Оцінка попиту на ресурсоощадне обладнання у сфері теплопостачання великих міст та агломерацій (з урахуванням угоди про ЗВТ між Україною та ЄС) / С. В. Богачов // Економіка та право. Серія : Економіка. – 2015. – № 3. – С. 77-84.
2. Воляк, Л. Р. Ресурсозбереження як передумова підвищення конкурентоспроможності підприємства / Л. Р. Воляк // Сталій розвиток економіки. – 2013. – № 2. – С. 115-119.
3. Державна політика сталого розвитку на засадах «зеленої» економіки». Аналітична записка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/1237/>
4. Енергетична стратегія України до 2030 року. – К.: Мінпаливенерго України, 2006. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.aes-ukraine.com/documents/5390.html
5. Єлісеєва, Г. Ю. Статистичне оцінювання розвитку зеленої економіки в Україні / Г. Ю. Єлісеєва // Вісник Дніпропетровського університету. Серія. Економіка. – 2013. – Т. 21, вип. 7(2). – С. 128-133.
6. Зелена економіка – порятунок людства. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.dossier.org.ua/zelena-ekonomika-poryatunok-lyudstva>
7. Квач, Я. П. «Зелена» економіка: можливості для України / Я. П. Квач, К. В. Фрісова, О. Г. Борісов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://global-national.in.ua/archive/6-2015/12.pdf>
8. Кінаш, І. А. Вторинне ресурсокористування як чинник ефективної ресурсоощадної діяльності / І. А. Кінаш // Економічний форум. – 2016. – № 1. – С. 104-109.
9. Марчук, Л. П. «Зелена» економіка : суперечності та перспективи розвитку / Л. П. Марчук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 1. – С. 34-41.
10. Міжнародна економіка та міжнародні економічні відносини : дайджест. Випуск 8 / [уклад. О. В. Олабоді ; ред. В. С. Каленська] ; Науково-технічна бібліотека Національного університету харчових технологій. – Київ : НТБ НУХТ. – 2016. – С. 19.
11. Про заходи щодо забезпечення підтримки та дальшого розвитку підприємницької діяльності: Указ Президента України від 15.07.2000 № 906/2000 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/906/2000>
12. Прудченко, А. А. Экологизация экономики как главная задача устойчивого развития общества // Научное сообщество студентов XXI столетия. ЕСТЕСТВЕННЫЕ НАУКИ: сб. ст. по мат. IX междунар. студ. науч.-практ. конф. № 9. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: sibac.info/archive/nature/StudNatur%2004.04.2013.pdf
13. Солошич, І. О. "Зелена економіка" в контексті забезпечення переходу України до сталого розвитку / І. О. Солошич, В. В. Підліснюк // Наукові доповіді Національного університету біоресурсів і природокористування України. – 2013. – № 6.
14. Станкевич, Н. А. «Зелені інвестиції» як складова сталого розвитку держави / Н. А. Станкевич. – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eztuir.ztu.edu.ua/6327/1/118.pdf>
15. Танчак, Я. А. Стан і проблеми інвестиційного розвитку Карпатського регіону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/chem_biol/nvnltnu/21_3/268_Tan.pdf
16. Територіальний розвиток в Україні: розвиток агломерацій та субрегіонів: [Проект USAID: Локальні інвестиції та національна конкурентоспроможність]. – К., – 2012. – 183 с.
17. Химинець, В. В. Місце та роль курортно-рекреаційного кластеру в сталому розвитку Карпатського регіону // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія. Економіка. – 2014. – Вип. 1. – С. 240-247.
18. Череп, А. В. Основи формування трудового потенціалу в державі, регіоні, на підприємстві // Вісник Запорізького національного університету. – 2011. – № 1(9). – С. 245-254.
19. Шевчук, А. В. Экологизация экономики: проблемы и перспективы [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://cyberleninka.ru/article/n/ekologizatsiya-ekonomiki-problemy-i-perspektivy#ixzz4ODXCc8ol>
20. Шпенник Т. К. Аналіз соціально-економічного стану Закарпатської області з точки зору розвитку туристичної галузі / Т. К. Шпенник // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2013. – № 2. – С. 34-39.